

ni. Ezt az affinitást viszont időnként meghökkentő módon problematizálják olyan interpretációs struktúrák, amelyeknek érvényessége erőteljesen megkérdőjelezhető. Rendkívül problematikusnak tűnik például bizonyos filmszereplők figuráinak az alkotó alteregóiként való értelmezése, a műalkotás anyagtalán lényegének és átesztétizált formájának megkülönböztetése, valamiféle eredeti jelentés, lényegi magvasság kutatása, a hipertechnicizált tömegfogyasztói társadalom és a romlatlan természetiség, illetve gyermeki ártatlanság szembeállítása. Ezen minden bizonyítékkal teoretikus zsákutcáknak tekinthető elméleti zárványok mintha a gondolati feszültség pusztán exponáltságában próbálnának meg együtt létezni a mozgóképi nyelvhasználat és a legszélesebb értelemben vett „látványművészet” mobilizálásának rendkívül értő, nagyvonalú, okosan örömteli értelmezéseivel.

Az olvasónak mindezek alapján az a benyomása támad, hogy egy rendkívül intelligens, legtágabb értelemben vett szakmájában naprakészen tájékozott, klasszikus filozófiai-esztétikai tudású és hangoltságú gondolkodó olykor kiegyensúlyozatlan szellemi küzdelmének válik lélegzetvisszafojtva figyelő szemtanújává. S e tanút leginkább akkor ragadja magával a megtapasztalt autentikussága, amikor a beszélő a legnyíltabban elvállalja elkötelezettségét azon esztétikai szemlélet mellett, amely a művészetet a létezés drámaiságának kitett autonóm individuum önértelmezése, szabadságelbeszélése kitüntetett terének tekinti. E későmodern szellemi hangoltság szép pátosza viszont a kortárs művészet közegeiben maga is mint idegenség értelmeződik. Lehet, hogy éppen ezen, egymás számára sem ismert tartományok szembesülése teremti meg azt a termékeny elméleti feszültséget, amely ráébredhet minket arra a szellemi lehetőségre, amelyet a Bíró Yvette idézte *René Char* így fogalmaz meg: „A világ széttörésének mai állapotában örülnünk kell annak, hogy az egymással hadakozó erők mégis élnek... örülnünk kell annak, hogy ha valami, amit nem láttunk előre, amit a maga idejében nem világítottunk meg a maga jelentőségében, megszólít bennünket és a maga törvényei szerint beteljesíti magát.”

Bíró Yvette (2003): *Nem tiltott határátlépések*.
Osiris, Budapest.

Beke Judit

A kutatás és az oktatás közös pontjai

Dobos István tanulmánykötete a debreceni Alföld könyvek sorozatának tizedik darabjaként jelent meg. Az 1998-ban indult sorozat fontos – a középszintű és a felsőoktatásban egyaránt hasznosítható – munkák megjelenését tette lehetővé, indulásától kezdve az irodalomelméleti iskolázottságú és igényű irodalomértelmező gyakorlat médiuma. Elég, ha a sorozat első három kötetének szerzőit említjük (Szegedy-Maszák Mihály, Szirák Péter, Kulcsár Szabó Ernő), hogy világossá váljék, a magyar irodalomtudomány jelenlegi arculatát alakító jelentős szakemberek kaptak itt szót az elmúlt fél évtizedben.

A sorozat szoros kötődését az Alföld folyóirathoz a cím tipográfiai megjelenése is hangsúlyozza. E kötődés azt is jelzi, hogy e könyvek abban a nehezen túlbecsülhető szerepben vállalnak feladatot, amelyet az elmúlt évtizedben az irodalom elméletorientált interpretációjának közvetítésében e folyóirat játszott. „Az irodalomértés

formái' a szerző harmadik könyve. 1993-ban jelent meg a 'Beszédhelyzetben' című tanulmánykötet (*Odorics Ferenc*cel közösen), két évvel később a századvég novelisztikáját tárgyaló monográfia: az 'Alaktan és értelmezéstörténet'. (Ugyanebben az évben Dobos szerkesztésében látott napvilágot egy fontos irodalomelméleti szöveggyűjtemény, amely máig az egyetemi oktatás egyik fontos darabja.) Világosan kirajzolódik a fenti munkák alapján, hogy Dobos pályáját az irodalomelméleti tájékozódás és az egyetemi oktatás egymást keresztező kettőssége jellemzi. 'Az irodalomértés formái' könyve is megközelíthető e kettősség felől.

Az itt közreadott szövegekben közös az irodalomtudomány legújabb mozzanataira irányuló figyelem, míg a szerző a komplikált elméleti diskurzusok között sem feledkezik meg a közvetítés fontosságáról, sokszor vállalkozik nehezen elérhető/megközelíthető elméleti pozíciók közérthető tolmácsolására, műelemzései pedig az applikáció munkája közben a kifejtett elméletek gyakorlati bemutatására is vállalkoznak. Ez utóbbi törekvés nyomán válik érthetővé, miért növekszik meg Dobos szaknyelvében a fatikus elemek aránya, nagy hangsúlyt fektetve a követhető, reflektált érvezetésre.

A kötet két részre tagolódik, az első rész az irodalomértés egyes kitérített diskurzusainak felmérésére vállalkozik, a második rész az elméleti tapasztalatok alkalmazására tesz kísérletet. Az előszó a már említett kiemelt szövegkohézió szolgálatában áll, az egyes tanulmányok célkitűzéseit és tanulságait egyaránt összefoglalja. Ennek érdekes következménye, hogy az egyes fejezetek olvasásakor az ott megfogalmazott következtetések sokszor már ismerősek az előszó rezümé-jellegű bemutatásaiból, egyszerre alakítva ki a kötet szerkesztettségének erős képzetét és sugallva látens didaktikus modalitást.

Az első rész hét tanulmánya mind terjedelmében, mind pedig beszédmódjában változatos képet nyújt. A leghosszabb tanulmány nem kevesebbet tűz ki célul, mint az „újhistorizmus” néven elhíresült tudományos irányzat áttekintését. E szöveg teszi ki a könyv több, mint negyedét, a kérdés nemzetközi szakirodalmára támaszkodva igyekezik az irányzatot a jelenkori magyar irodalmi gondolkodás szemléletformáinak horizontjára vetíteni. Nem pusztán az áramlat primer belátásait ismerteti, de az angolszász, német és magyar recepció tanulságait is hasznosítja. A szöveg alapvető modális karaktere az ismertetés, a tanulmány olyan olvasóval számol, akinek gyakorlatilag nincsenek ismeretei a kérdéstről. Ez a pozíció amellet, hogy jól szolgálja az információközvetítés szándékát, időnkénti túl erős fogalmazáshoz, túláltalánosításhoz vezet. Kérdés persze, feloldható-e egyáltalán az a dilemma, amellyel az egyetemen tanító irodalomtörténészek folyton szembe-sülnek: hogyan őrizhetjük meg a kérdések és problémák megfogalmazásának primátusát, miközben a szakirodalom fő szövegei is gyakran ismeretlenek a hallgatók előtt. Ez éppen úgy érvényes az újhistorizmus, mint a narratológia szakirodalmára. És – tegyük hozzá – nemcsak az egyetemi hallgatók, de az irodalomról rendszeresen értekezők között is nyilván szép számmal akadnak, akik nem ismerik *Genette* alapművét, melynek részletes ismertetésére vállalkozik 'Az elbeszélés elméleti kérdései' című fejezet. A szöveg (egyetemi) jegyzet formájában foglalja össze *Genette* korántsem egyszerű terminológiáját, olyan vázlatot nyújt az 1972-ben megjelent 'Figures III.'-hoz, mely a szöveget már ismerők számára is hasznos lehet.

Az első rész további szövegeinek közös célkitűzése, hogy felmérje korunk magyar irodalomtudományi fejleményeit. Két tanulmány e diskurzus általánosabb feldolgozására tesz kísérletet, a többi, kisebb terjedelmű szöveg összesen négy 1995 és 1998 között megjelent irodalomtudományi kötet/tanulmánygyűjtemény elemzésére vállalkozik. E könyvkritikák azért illeszkednek szervesen a könyv első részének gondolatmenetébe, mert annak a törekvésnek válnak példájává, mely az elmúlt évtizedek átalakulásait követi nyomon a magyar irodalomtudomány beszédrendjében. Valóban, Kulcsár Szabó Ernő és Szegedy-Maszák Mihály munkái nemcsak kitűnően példázzák ezt a szemléleti átalakulást, de elsőrendű kezdeményezői is voltak annak a változássornak, melynek feltérké-

pezésére Dobos vállalkozik. Az Alföld Stúdió 1996-os antológiájának ismertetése pedig azért lehet e projektum lényegi része, mert olyan fiatal irodalmárok munkáit gyűjti egybe, akiknek pályakezdése a megújult irodalomértelmezői pozíciók térnyerésének idejére esett. Dobos hosszú tanulmányt szentel a kortárs magyar irodalomtudomány közelmúltjának, a jelenbe futó hatásmechanizmusoknak az elemzésére. Azért különösen fontos e kutatási irányultság, mert bár számos vita, szakmai konfliktus és hatalmi viszály származik az irodalomtudományi paradigmák párbeszédének defektusaiból, ilyen értelmű elemzések nemigen készültek. Dobos munkájának tudósi korrektségét az interkanonikus törekvés garantálja, és ez még akkor is elmondható, ha magából a tanulmányból, az ott elemzett pozíciók polilógusából nemigen következtethetünk egy olyan konszenzus meglétére, mely a külső nézőpont biztonságát garantálná. Éppen e konszenzus hiánya jellemezte az elhíresült kritika-vitát (1996), mely a másik elemző tanulmány kontextusát képezheti. A „tudományos”, elméletorientált kritika összeütközése a maga előfeltevéseit nem tudományos alapon definiáló kritikai beszédmóddal azt a sajnálatos tapasztalatot erősítheti meg, hogy a kortárs irodalomértelmezés horizontjai bajosan szinkronizálhatóak. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért rokonszenves a megnyilatkozásnak az a mértéktartó módja, ahogyan Dobos az eltérő értelmezői nyelvek összeütközésének megértésére vállalkozik.

A kötet második része műelemzésekben hasznosítja a felvázolt elméleti belátásokat. A három elemzés közül terjedelmében és kidolgozottságában egyaránt az Esti Kornél-szövegeket elemző emelkedik ki. E tanulmány a *Kosztolányi*-receptió azon legújabb tapasztalatait hasznosítja, melyek legösszefogottabb formában talán a Kosztolányi-újraolvasóban (Tanulmányok Kosztolányi Dezsőről', Budapest, 1998) összegződtek. Két rövidebb szöveg kapott még helyet a kötetben, az egyik *Esterházy Péter* regényeit tárgyalja a valóságosság szempontjából, míg a másik *József Attila Babits*ről írott kritikáját elemzi. A két szöveg rövid terjedelme ellenére a receptió legfrissebb, legizgalmasabb kérdései felől közelít tárgyhóhoz, kifejezetten nagy elvárásokat keltve a téma részletesebb kidolgozására tett ígérekkel.

Dobos István könyve összességében sikeresen ötvözi az egyetemi oktatás és az irodalomelméleti irányultság igényeit, a nagy terjedelmi különbségek ellenére a tanulmányok egységes képet nyújtanak szerzőjük tájékozódásáról a legújabb irodalomtörténeti kutatásokban, és az olvasót is sikerrel ismertetik meg a tudomány friss kérdéseivel.

Dobos István (2002): *Az irodalomértés formái*. Csokonai Kiadó, Debrecen. 2002.